

A szociokulturálisan hátrányos helyzetű családok életmódja, igény szintje

Kerekegyháza város külterületén élő tanyasi lakosság helyzete

A címben jelölt hátrányos helyzetű családokat Kerekegyháza tanyás térségében vizsgáltam. 10 külterületen élő családot sikerült interjúkészítés végett felkeresnem.

Ki a hátrányos helyzetű?

Ez relatív fogalom. Depriváltsággal értelmezhető, vagyis hogy valakitől, valamitől megfosztott. Lehet objektív és relatív.

Objektív: A szegénységgel magyarázható, vagyis olyan Kerekegyházán élő hátrányos helyzetű csoportok, az egy főre eső jövedelme nem éri el az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét, ami 21 800 Ft-ra tehető.

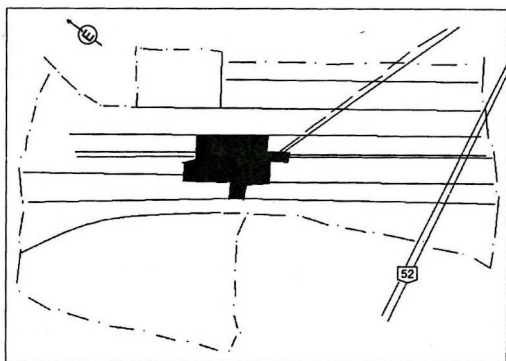
Relatív: Amikor az egyén úgy érzi, hogy ő maga másokhoz képest hátrányos helyzetű. A tanyasi életmód elmélyíti az amúgy is hátrányos helyzetet. Tudni kell a teljes megértés érdekében, hogy milyen is Kerekegyháza elhelyezkedése, fekvése.

Kerekegyháza a Duna-Tisza közti homokhátságon fekvő település. Földrajzi helyzete kedvező, hiszen 18 km-re van Bács-Kiskun megye székhelyétől, Kecskeméttől, és 70 km-re Budapesttől.

Területe: 8 127 ha, ebből 371 ha belterület, amihez nagy külterületi rész: 7 756 ha tartozik.

Lakosság szám: 6094, ebből külterületen él 738 fő

A tanyavilág népességének 22%-a kiskorú,

58%-uk aktív, 20%-uk időskorú. A fiatalabb generáció súlyának egyik magyarázata, hogy a lakáshoz jutás egyik lehetséges módja a tanyára költözés.

A tanyák elhelyezkedésére a szétszórtság jellemző.

A település úgynevezett környezetileg érzékeny területen helyezkedik el, és határos a Kiskunsági Nemzeti Parkkal. Földjeinek a mezőgazdasági hasznosítás szempontjából kisebb a jövedelemtermelő képessége, jellemzően homokosak, szikes talajúak, vízhiányosak.

A témát körüljárva először is egy témában járatos személyt, családgondozót kérdeztem meg. Ő adott címetek. Voltak közöttük egyedül élő idős emberek és persze többgyermekes családok is, akik elmesélték, hogy a tanyasi életmódból fakadóan milyen nehézségekkel kell megküzdeniük nap mint nap. A két álláspontot összevetve sok érdekes dologra derült fény.

A tanyasi lét egyesek számára ma a megélhetést és a lakás egyetlen elérhető vagy megtartható alternatíváját jelenti. Itt azonban csak laknak. A mintámba bevont családok közül egyik sem foglalkozik sem gabonatermesztéssel, sem állattenyésztéssel. Konyhakertje is csupán két családnak van, ahol 50 m²-en termelnek konyhakerti növényeket: burgonyát, paprikát, paradicsomot. Kérdés, hogy miért nem művelik a tanyához tartozó földterületet? Interjúim során az derült ki, hogy habár többször fordultak az önkormányzathoz segítségért, mégsem természetek a földjükön semmit. Leginkább a készség hiányzik, ami egyrészt önbizalmat adna az elvégzett munka sikeréhez, másrészt értelmét vélnék a befektendő munkának, feltételezve, hogy ez kiegészítő jövedelmet jelent. Ezzel a bizakodó állásponttal szemben ők inkább megkérdőjelezik a kertgazdálkodás értelmét, mondván, hogy „ebben a rossz földben úgysem terem meg semmi. Ha meg is teremne, olcsóbban megveszem a piacon.”

A tanyán élő hátrányos helyzetű családok életmódjáról megállapítottam:

A tanyasi lakosok népessége nem homogén. Az ide tartozókon belül a hátrányos helyzetűek csoportját még – legalább két – nagyobb csoportra bonthatjuk.

– Régóta tanyán élő, paraszti kultúrával, ismeretekkel rendelkező emberek. Ők végeznek mezőgazdasági tevékenységet, tehát ebben az értelemben parasztoknak tekinthetők. Huzamosabb ideje a tanyát lakják, esetleg oda is születtek. Általában az idősebb korosztály tartozik ebbe a csoportba. E hagyományos paraszti életmódnak azonban megvannak a tipikus jellemzői:

- a föld tisztelete
- természetközeli életmód
- állattartás és növénytermesztés

– Többnyire városból a tanyára vetődött, elszegényedett emberek, akiknek sem tőkájük, sem szakértelmük nincs a fejlődőképes gazdálkodás megteremtéséhez. Abban a reményben költöznek a tanyára, hogy könnyebb lesz az élet, nem kell olyan sok mindent fizetni. Azonban amint szembesülnek a hátrányokkal, már nincs visszaút. Ezekre a családokra jellemző:

- általában fiatalabb korosztályhoz tartoznak;
- iskolázottságuk alacsony, általában 8 általános, de ez az első csoportra is jellemző.
- viszonylag rövid ideig tartózkodnak egy tanyában, általában csak bérlők;
- átlagon felüli gyermekszám (ez a helyzetük meghatározója, nehézségük kompenzációja);
- nincs paraszti kultúrájuk - nem termelnek, tenyésztenek semmit;
- nem hisznek benne, hogy a paraszti munkát megéri végezni;
- ha dolgoznak, inkább alkalmi munkákat vállalnak, gyakran nem mezőgazdaságit;
- megélhetésük fő forrása a gyermekek után járó támogatás: gyes, családi pótlék, „kiegészítő családi pótlék”;
- egy családvédelmi felelős kérdésemre azt is elmondta, hogy sajnos ezekben a családokban gyakori az alkoholizmus.

És előjönnek olyan problémák, melyeket a városi életmódjuk során nem tapasztalhattak. Ezek főként a külterületből adódnak. Leküzdésük azért is nagyon nehéz, mert sok gyermekük van. (A sokat itt úgy értem, hogy míg Magyarországon az átlagos gyermekszám kevesebb, mint kettő családonként, addig az általam megkérdezett hátrányos helyzetű családokban ez átlag három, de kilenc-tíz is előfordul.)

· Ebben az életmódban a sok gyermek nevelésének számos gondja van. Ha például az egyik beteg, lázas lesz, és orvoshoz kell vinni, apuka dolgozik, vagy éppen a kocsmákat járja, akkor ki marad otthon a többi gyerekekkel, míg az anyuka azt az egyet beviszi *orvoshoz*. Vagy felkerekedik a 4–5 gyerekkel, és például télen hóban, fagyban beviszi őket a több kilométerre lévő városba, Kerekegyházára?

· A távolság – a közlekedési eszköz hiányában – nagyon megzavarja e városhoz szokott családok életmódját. Míg a városban, ahonnan jöttek volt *tömegközlekedés*, addig a tanyáról még jobb esetben is minimum fél órát kell gyalogolniuk, mire elérnek egy buszmegállóhoz.

· A gyermekeknek *iskolába* kell járniuk. Gyakran azonban elkésnek, hó, sár, vagy esetleg a homokos út miatt. Azonban a pedagógus elvárja, hogy a tanuló késésével ne zavarja meg az óra menetét, valamint a felszerelésük ott legyen.

- sajnos *érdekképviselőik* gyenge – nem tudnak segíteni önmagukon. Próbálkozásaik ugyan vannak, de változást nem nagyon lehet észrevenni.
- *életvezetési nehézségekkel* küzdenek – nem mindig tudják a családi gondjaikat megoldani. Pl.: ha este a gyermek felriad, nem helyesen kezelik, nem beszélik meg, ha rosszat álmodott, hanem csendre intik, előfordul, hogy megverik. – Az életvezetési nehézségek többek között az alacsony iskolázottságból adódhatnak.
- A *hozott és tanult minták* gyakran hiányosak, erre szokták mondani, hogy újratermelik önmagukat, vagyis ugyanolyan környezetet biztosítanak gyermekeiknek, mint amiben ők is felnőttek, netán rosszabbat. Ezt támasztja alá, hogy már az ötvenes évektől szerepelnek egyes családok a szociális ügyiratokban.
- A *társadalmi beilleszkedési zavarok* (devianciák) viszonylag gyakoriak. Pl.: perifériára szorult családok nem találják meg a kapcsolatot a környezetükkel. Munkahelyi beilleszkedés nehézségeivel küzdenek, gyermekeik az osztályközösségbe, iskolai közösségbe való beilleszkedés nehézségeit élik meg, nincs baráti társaságuk, vagy visszahúzódóak, vagy deviáns magatartásukkal hívják fel magukra a figyelmet. „Segítségért kiáltanak, de sajnos a pedagógusok egy része ezt rosszaságnak, gonoszáságnak véli, ahelyett, hogy megpróbálna személyes kapcsolatot kialakítani velük, és egyéni bánásmódban részesíteni őket.

Ezek a gyerekek általában nemcsak hátrányos helyzetűek, hanem *veszélyeztetettek* is: testi, lelki, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődésük átmenetileg vagy tartósan akadályoztatva van.

Intézményi kompenzáció szintjén két szolgáltatást emelnék ki, amelyekkel a pedagógus is kapcsolatban áll. Ezek:

- Gyermekjóléti Szolgálat,
- Családsegítő Szolgálat

A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT ADATAI

Nyilvántartásban lévő családok száma

Évek	1999	2000	2001	2002	2003
Nyilvántartott család	63	82	96	122	146

Nyilvántartásban lévő kiskorúak száma

Évek	1999	2000	2001	2002	2003
Nyilvántartott kiskorú	90	125	158	193	214

Gondozott család a gyermekjóléti szolgáltatáson belül

Évek	1999	2000	2001	2002	2003
Gondozott család	51	56	64	70	94

Gondozott kiskorú a gyermekjóléti szolgáltatáson belül

Évek	1999	2000	2001	2002	2003
Gondozott kiskorú	79	97	102	127	144

A kerekegyházi Gyermek-, Ifjúság- és Családsegítő Szolgálat 1998. április 28-ával kezdte meg működését, először egy, majd később öt főállású dolgozóval, valamint megbízási szerződéssel egy jogászt és egy gyermekpszichológust alkalmaz. Érdemes egy pillantást vetni a helyzet változását jelző adatokra: folyamatos növekedést lehet észrevenni az ellátott családok, gyermekek tekintetében.

A CSALÁDSEGÍTŐ SZOLGÁLAT ADATAI

A szolgálatot igénybe vett családok száma

Évek	1999	2000	2001	2002	2003
Igénybe vette (család)	80	104	118	113	122

A szolgálat igénybevételének növekedése

Évek	1999	2000	2001	2002	2003
Igénybe vette (alkalom)	385	411	476	502	768

A pedagógus, az iskola szerepe

- Nagyon fontos a pedagógusok szerepe, mert az általam vizsgált gyerekek gyakran inger-szegény környezetben élnek, nem elégséges, vagy hiányos a szülők által nyújtott mintatár - nem látja takarítani, ő sem fog, nem használnak otthon evőeszközt iskolában ez hátrány, de az pozitívum, hogy ott megtanulja. Intézményi szinten tehát az iskolában lehet a legjobban kompenzálni ezeket az eseteket.
- Elsősorban intim kapcsolatokon keresztül, mely személyes és közeli, segíti megismerni a problémákat, és megtalálni a segítségnyújtási lehetőségeket. A személyes kapcsolat, a mintakövetés révén új, helyes normákat tudnak a gyermekek elsajátítani.
- A szabadidős tevékenységek, pl. tánc, drámajáték, uszodalátogatás, túrák is segítik a megfelelő normák elsajátítását és a beilleszkedési nehézségeket is enyhítik.
- A tanárnak nem kell terapeutának lennie ahhoz, hogy segíteni tudjon. Már avval is segít, szinte a tudta nélkül, hogy ott ülhet a gyermek, és így fejlődhet.
- Mivel a legelső szocializációs közeg a család, így annak kellene a megfelelő mintát nyújtania, hogy mire a gyermek iskolába kerül, legalább a fejlettségi szintjének megfelelő tudásalapot vigye magával. De ezeknél a családoknál a megfelelő háttér általában nincs meg, így az iskoláé a segítségnyújtás felelőssége.
- Sajnos gyakran előfordul, hogy ha egy veszélyeztetett gyermek iskolába kerül, nem a megfelelő ápoltságú, esetenként agresszív magatartású a társaival szemben. Ez ellen a többi szülő azonnal fellép, és azt akarják, hogy a gyermeket tegyék magántanulóvá, hogy az ne érintkezessen az ő gyerekeikkel. Ez a legnagyobb hiba, amit egy ilyen gyermek ellen el lehet követni, ugyanis evvel gátolják azt is, hogy a többi gyerekről mintát vehessen, és azt interiorizálhassa.

Az iskola szerepe a krízishelyzet kezelésében

A közoktatási törvény meghatározza, hogy „a nevelési-oktatási intézmény ellátja a tehetségkutatással és tehetséggondozással, a korai tanulási, beilleszkedési zavarok korrekciójával, a

hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatásával, valamint a gyermek és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatokat.

- Felderíti a gyermekek és tanulók fejlődését veszélyeztető okokat
- Pedagógiai eszközökkel törekszik a káros hatások megelőzésére, ellensúlyozására.”

Lényeges, hogy a gyermekvédelmi tevékenység kötelezően beépül az intézmény pedagógiai programjába.

A közoktatási intézmények feladata a gyermek veszélyeztetettségétől függően kettős:

1. jelezniük kell a gyermekjóléti szolgálatához
2. súlyos veszélyeztetés esetén (bűncselekmény, abúzus) közvetlenül hatósági eljárást kell kezdeményeznie.

A pedagógusoknak bejelentési kötelezettségük van a Gyermekjóléti és Családvédelmi szolgálat felé, ha észlelik a problémát. Ebben segíthet az iskolákban kötelezően bejelentett *gyermekvédelmi felelős*. Ő lehet a közvetítő az osztályfőnök és a szolgálat között. Van azonban olyan eset, amikor az osztályfőnöknek kötelező az esetmegbeszélésre személyesen elmenni, hisz olyan kérdések vetődhetnek fel, amikre csak ő tudja a választ.

A pedagógusok kötelességei

A tanító pedagógiai eszközökkel törekszik a káros hatások megelőzésére, kompenzálására.

Megoldási lehetőségek:

- többszöri családlátogatás
- szülők figyelmének felhívása a gyermek fejlődésének sajátosságaira
- fejlesztő, felzárkóztató programok szervezése
- a gyermek nevelési tanácsadóba irányítása
- javaslat egészségügyi ellátás igénybevételére

Amennyiben pedagógiai eszközökkel nem sikerül a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése, szükséges a gyermekjóléti szolgálatnak jelezni a közös problémamegoldás érdekében. És ezen a ponton kapcsolódik össze a szolgálat és az iskola.

